Prof. dr hab. Jacek Wojnicki

Katedra Systemów Politycznych UW

Recenzja pracy doktorskiej mgr Karoliny Pirianowicz-Urbańskiej „Aktywność polskiej mniejszości narodowej w Republice Białorusi", Olsztyn 2024, ss. 286

1. Uwagi wstępne

Recenzowana praca pozostaje w głównym obszarze moich zainteresowań badawczych – problematyka współczesnych systemów politycznych państw Europy (w tym szczególnie regionu Europy Środkowej i Wschodniej). Mgr Karolina Pirianowicz-Urbańska podejmuje kwestie aktywności mniejszości polskiej we współczesnym państwie białoruskim. Zagadnienie tak postawione (rozbudowane o ankietę sondażową oraz wywiady eksperckie) wydaje się szczególnie interesujące naukowo i ambitne pod względem badawczym. Dodatkowo warto nadmienić sprofilowanie pracy doktorskiej na politologicznym paradygmacie analitycznym, czego dowodem jest wybór przywołanej dyscypliny naukowej. Należy odnotować, iż recenzowana praca jest w wielu wątkach dość nowatorska i wprowadza wiele nowych wątków do badań nad kształtowaniem się polskiej mniejszości narodowej i jej pozycji w najnowszych dziejach Białorusi, szczególnie w kontekście badań politologicznych. Język wywodów jest obiektywny, spełnia zatem kryteria przynależności do dyskursu naukowego.

2. Konstrukcja pracy

Praca jest dość zwarta, liczy wraz z bibliografią– ponad 280 stron. Już sam powyższy fakt wskazuje, iż Autorka zdołała „udźwignąć naukowo" postawiony temat. Konstrukcja pracy wydaje się być prawidłowa. Rozdziały merytoryczne zostały skonstruowane w sposób symetryczny oraz zrównoważony. Układ poszczególnych

rozdziałów – co należy szczególnie podkreślić w tym miejscu – wynika z zasadnie przyjętych założeń chronologiczno-problemowych.

Autorka dokonała podziału monografii na cztery zasadnicze rozdziały. W pierwszym omówione zostały kwestie węzłowych - zdaniem Doktorantki – zagadnień odnoszących się do zagadnienia mniejszości narodowych w kontekście problemu badawczego. Rozdział liczy 48 stron. Przedmiotem zainteresowania były kluczowe kwestie takie jak: 1/definiowanie mniejszości narodowych, 2/regulacje prawa międzynarodowego w powyższym kontekście, 3/kierunki i stan badań nad mniejszością polską w Rep. Białorusi, 4/aspekty prawne ochrony praw mniejszości narodowych w kontekście porównawczym – *vide* w Polsce i państwie białoruskim. Struktura pojęciowa rodem z nauk politologicznych jest opanowana na dość wysokim poziomie, wartości definicyjne nie zdominowały pojawiających się wątków analitycznych. Przywołana literatura i dokumenty prawne są reprezentatywne dla poruszanej problematyki badawczej. Wyrazić należy jednakże pochwałę, iż każdy z merytorycznych rozdziałów kończą stosowne myśli podsumowujące.

Drugi rozdział– zawierający 58 stron– został poświęcony kwestiom specyfiki polskiej mniejszości narodowej w Republice Białorusi. Poddano analizie kluczowe kwestie – interesująco zaprezentowane i zinterpretowane – co należy w tym miejscu podkreślić- jak ujęcie statystyczne czy problem tożsamości mniejszości polskiej. Szczególna uwaga została poświęcona kwestiom zaangażowania się Polaków w działalność społeczno-polityczną współczesnego państwa białoruskiego, co należy dostrzec z uznaniem dla Doktorantki i jej sumiennej pracy analitycznej. Jednocześnie należy wskazać na większe natężenie naukowej refleksji i analizy politologicznej w omawianym rozdziale. Tu należy się zatem pochwała, którą niniejszym pragnę wyrazić. Trzeci rozdział (liczący ponad 60 stron) jest dedykowany kwestiom uwarunkowań wewnętrznych dla działalności polskiej mniejszości w Rep. Białorusi. Analiza politologiczna skupiona została wokół następujących zagadnień: 1/stosunku władz państwowych i politycznych wobec ludności polskiej; 2/stosunkom społecznym pomiędzy ludnością polską a białoruską. Szczególną cezurą dla prezentowanych analiz stanowił rok 2020 (ostatnie wybory prezydenckie i wybuch niezadowolenia związany z

podejrzeniami ich sfałszowania, a następnie zaostrzenie represji wobec nie tylko mniejszości narodowych, lecz również części społeczeństwa zorientowanego opozycyjnie czy bardziej niezależnie w stosunku do aktualnych władz państwowych). Analizie zatem poddano sytuację polskiej mniejszości w ostatnich 4-leciu (po 2020 roku) oraz działania solidarnościowe i inne formy wsparcia ze strony ludności polskiej dla środowisk demokratycznych, niezależnych czy szerzej – antyłukaszenkowskich. Ostatni rozdział jest dedykowany kwestiom relacji polsko-białoruskim w kontekście polskiej mniejszości. Liczy on 35 stron i jest jednocześnie najkrótszy. Omawia kwestie działalności administracji rządowej w Warszawie na rzecz ochrony praw ludności polskiej. W tym przypadku również Doktorantka w sposób całkiem zasadny wyróżniła przełomowy rok 2020. Uczyniła tak w kontekście ukazania działań polskich władz po zaostrzeniu kursu wewnętrznej polityki przez władze państwowe Republiki Białoruś po 2020 roku oraz pespektyw sytuacji ludności polskiej we współczesnym państwie białoruskim wedle zróżnicowanych i dość wiarygodnych danych analitycznych.

Praca poprzedzona jest wstępem rozciągającym się na 15 stronach. We wstępie znajdujemy wymagane elementy tej części pracy – mamy szczegółowo zarysowane wprowadzenie do obszaru problemowego jednocześnie z dość wnikliwym odwołaniem do dotychczasowej literatury przedmiotu (odnoszącej się do kwestii problematyki mniejszości narodowych i katalogu ich praw i wolności zgodnie z prawem międzynarodowym i wewnętrznym). Dodatkowo wskazano w sposób wyraźny motywy podjęcia tematu badawczego oraz problem badawczy i szczegółowy cel rozprawy. Za główny cel rozprawy uznano *dokonanie analizy aktywności polskiej mniejszości narodowej w Republice Białorusi. Dysertacja ma za zadanie określić, jak aktualne relacje polsko- białoruskie, ale również regulacje prawne wpływają na bieżącą aktywność oraz przyszłość polskiej mniejszości narodowej w tym państwie* (s. 13). Cel powyższy udało się z powodzeniem zrealizować. Uzupełnieniem są wskazania hipotezy/tezy badawczej, co przysłużyło się korzystnie dla dokonywanych analiz, uzupełnioną o cztery hipotezy szczegółowe (s. 14), nie zastępują one jednak istoty postawienia bardziej szczegółowych pytań badawczych, których w tym przypadku zabrakło. Odpowiedzi na pytania i zweryfikowania hipotezy/tezy badawczej stanowią istotny element procesu analitycznego i wyciągania ostatecznych wniosków, na co

miejsce jest zazwyczaj w podsumowaniu. Dość szczegółowo jednocześnie zostały zakreślone ramy czasowe pracy – z jednej strony rok 2020, a z drugiej rok 2024. Cezury czasowe zostały uzasadnione dość rzetelnie i poprawnie – szczególnie końcowa. Mniej jasne jest natomiast zastosowanie cezury początkowej jako roku 2020, w świetle zaprezentowanych analiz jest to tylko istotny, ale fragment analizy pozycji ludności polskiej w Rep. Białorusi. Często sięgano w analizach do okresu po 1991 roku, a nawet jeszcze do okresu radzieckiej Białorusi. Występuje zatem w tym przypadku pewna niekonsekwencja, na którą warto zwrócić uwagę. Szczególnie w kontekście ewentualnego wydawania dysertacji w postaci monografii, do czego zresztą namawiam. We wstępie szczegółową uwagę zwrócono na kwestie orientacji badawczej i zastosowanej metodologii. Doktorantka uznała za stosowne sięgnięcie do metody systemowej, instytucjonalno-prawnej, jakościowej, analizy porównawczej oraz prognozowania (ekstrapolacji). W części empirycznej sięgnięto natomiast po metodę wywiadu i ankiety. Wybór omawianych metod został dość dokładnie uzasadniony i umiejscowiony w konkretnych rozdziałach pracy doktorskiej. Pewien niedosyt u Recenzenta budzi jedynie pominięcie metody historyczno-opisowej, mimo dużej „wartości dodanej" dla prezentowanych analiz działalności i pozycji mniejszości polskiej na ziemiach białoruskich.

Należy zwrócić uwagę, iż praca posiada klasyczne zakończenia rozprawy, rozmieszczone na 10 stronach znormalizowanego arkusza, które w sposób dość konkretny odnosi się do stawianych hipotez/tez rozprawy, pozwala zatem Doktorantce na przedstawienie – w sposób szerszy - własnych sądów wywodząc je z prezentowanych uprzednio analiz i sądów. Taka konstrukcja zakończenia nie pozostawia uczucia „pewnego niedosytu" u Czytelnika i Recenzenta zarazem, co należy z satysfakcją odnotować w tym miejscu.

3. Uwagi metodologiczne

W pracy nie brakuje definicji kluczowych pojęć i kategorii politologicznych, wymienianych przez Doktorantkę np. w tytule rozprawy czy celu badawczym (hipotezie głównej, bądź szczegółowych). Należy wskazać również na szczegółowe i dość liczne

odwołania do klasycznych opracowań dedykowanych przywołanej problematyce (rodem z polskiej nauki politologicznej).

Doktorant na etapie awansu naukowego winien wykazać się oczytaniem i wiedzą o problematyce politologicznej, której poświęca swoją dysertację. W przywołanym przypadku mgr Karolina Pirianowicz-Urbańska spełnia powyższe wymagania metodologiczne, aż z naddatkiem. Często sięga do klasycznych opracowań z nauki o polityce, ponieważ zadaniem Doktorantki jest wykazanie się dogłębną znajomością tematu.

4. Zakwalifikowanie pracy do dyscypliny

Recenzowana praca może być umieszczona w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji. Należy podkreślić, iż omawiany doktorat nie jest tylko utworem czysto deskryptywnym (co najczęściej się zdarza w naukach społecznych oraz humanistycznych), a do mocniejszych i dość rozwiniętych jego stron należą elementy analityczne i syntetyczne. Szczególnie są one zauważalne w rozdziale trzecim i czwartym (jak rozumiem pełniącym rolę podsumowania prowadzonych analiz). Ten fragment dysertacji doktorskiej oceniam najwyżej. Świadczy on bowiem o sporych pokładach erudycyjnych Doktorantki, wystawiając jej w przedmiotowym zakresie bardzo pozytywne świadectwo. Warto odnotować interesujące badania ankietowe, a sama ankieta została dołączona do pracy. Istotnym elementem są również liczne wywiady eksperckie przywoływane na stronicach rozprawy. Wnoszą one znaczna „wartość dodaną" do prezentowanych analiz.

5. Uwagi szczegółowe

Mam jednakże kilka uwag formalnych odnoszących się do prezentowanych wywodów. Po pierwsze: Doktorantka zamiennie stosuje dwa terminy „Kraj" i „Państwo", gdy tymczasem w naukach o polityce i administracji nie stanowią one bynajmniej synonimów. Bardziej zasadne wydaje się używanie w politologicznej rozprawie doktorskiej terminu „Państwo" jako definicji podmiotu prawa międzynarodowego oraz politycznej organizacji społeczeństwa. Szczególnie razi w zwrocie typu „system polityczny kraju" zamiast „system polityczny państwa". Po

drugie: struktura pojęciowa z zakresu nauk politycznych nie do końca jest należycie dopracowana – należy uwzględnić problemy z formalną nazwą państwa macedońskiego, o jeszcze bardziej „powichrowanej" historii państwowości niż opisywana Białoruś – najpierw FYROM (Była Jugosłowiańska Rep. Macedonii, a od 2019 roku Rep. Macedonii Płn). Konstytucja Słowenii trzykrotnie wyszła w polskich wydaniach dokumentacyjnych w prestiżowej serii Wydawnictwa Sejmowego, co należy odnotować.

Po trzecie: Autorka stosuje odwołania nie bezpośrednie do cytowanych i wykorzystywanych źródeł, co na etapie dysertacji doktorskiej jest traktowane nie tylko jako błąd, ale i swoista „droga na skróty" (s. 29 oraz s. 33). Takie nieprecyzyjne określenia obniżają wartość naukową rozprawy, szczególnie awansowej. Po czwarte: Doktorantka stosuje niejednolitą terminologię odnośnie przywołanych badaczy i działaczy politycznych. Bowiem przywołując omawiane postacie lepiej jest stosować pisownię inicjału imienia oraz nazwiska, a nie samego nazwiska polityka czy urzędnika państwowego. Po piąte: monopol partii komunistycznej w ZSRR został formalnie zniesiony przez III Nadzwyczajny Zjazd Delegatów Ludowych w marcu 1990 roku, a przywoływane zmiany w kierunku pluralizacji systemu partyjnego zainicjowało lutowe plenum KC KPZR na wyraźny wniosek M. Gorbaczowa (s. 114).

6. Strona formalna

Jednocześnie należy zaakcentować, iż Autorka dość zgrabnie i wiarygodnie wskazała na wątek kluczowy i poboczne rozważań. Szczególnie jest to widoczne w kolejnych rozdziałach dysertacji. Język wywodów jest dość przejrzysty, a zarazem dynamiczny. Na podkreślenie zasługuje jednakże fakt, iż Doktorantce udało się uniknąć żargonu publicystycznego, co stanowi istotną „wartość ujemną" w pracy naukowej, a szczególnie - awansowej. Przywoływane cele badawcze na ogół znajdują potwierdzenie w podnoszonych argumentach.

Strona formalna pracy nie budzi zastrzeżeń, Doktorantka często stosuje przypisy takie, w których odwołuje się do przywoływanej literatury przedmiotu, jednocześnie nie brakuje natomiast takiego typu odsyłaczy, w których zamieszcza dodatkowe informacje,

niepasujące do głównego wątku prezentowanej analizy – wątków polemicznych, wyjaśniania użytych terminów. Świadczą one o gruntownej wiedzy politologicznej mgr Karoliny Pirianowicz-Urbańskiej, wystawiając jej w tym zakresie bardziej pozytywne świadectwo badacza, a nie tylko analityka. Przypisów takich jest aż 114. Należy również wskazać na ujednolicenie odsyłaczy dedykowanych periodykom i czasopismom. Warto podać w tym miejscu, iż łączna liczba przypisów wynosi kilkaset, co należy uznać za liczbę imponującą. Praca jest zakończona szczegółową bibliografią, stosuje również liczne tabele (15), a także wykresy (16), zdjęcia (10) co wpływa korzystnie na odbiór prezentowanych analiz i wątków.

7. Bibliografia

Bibliografia zgromadzona i wykorzystana w rozprawie jest dość bogata, a także reprezentatywna dla analizowanego zagadnienia. Doktorantka zgromadziła akty prawne, dokumenty proweniencji rządowej i parlamentarnej, materiały o charakterze źródłowym, monografie i opracowania naukowe, głównie rodzime z polskiej politologii lub nauk historycznych. Obejmują one ponad 23 strony znormalizowanego druku. O staranności Doktorantki świadczy również pogrupowanie bibliografii na kilka części merytorycznych –wedle wskazanego powyżej klucza problemowego. Wskazać należy jednakże na pewną niekonsekwencję Autorki –Pojawia się bowiem pytanie – na ile przywołana literatura przedmiotu stanowi bibliografię zagadnienia, a na ile bibliografię rozprawy doktorskiej.

8. Konkluzja

Powyższe uwagi krytyczne nie umniejszają jednakże wagi prezentowanej monografii naukowej. Jej Autorka – w zdecydowanej większości –sprostała podjętemu przedsięwzięciu, zaprezentowana analiza jest w pełni dojrzała i kompleksowa, rozwiązuje (w zaprezentowanej postaci) oryginalny problem badawczy. Elementy analizy i syntezy przeważają nad zwykłym opisem, co jest wymogiem stawianym przed pracami awansowymi. Zgodnie z ustawą z dnia 20 lipca 2018 roku– Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1668) zdecydowanie opowiadam się zatem za dopuszczeniem mgr Karoliny Pirianowicz-Urbańskiej do dalszego etapu

„procedury doktorskiej" i wystąpieniem do Rady Naukowej Dyscypliny o nadanie stopnia doktora nauk społecznych w zakresie nauki o polityce i administracji, na podstawie przygotowanej rozprawy, w przypadku pozytywnie przeprowadzonej obrony.

Warszawa, dn. 12 listopada 2024 roku